

РЕЦЕНЗІЇ

Ігор ВОЗНИЙ

НОВЕ АРХЕОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Войнаровський В.М. Промисли та допоміжні ремесла населення півдня Східної Європи I – XIII ст. (археологічне відображення та інтерпретація). – Львів, 2014. – 438 с.

Ігорь ВОЗНИЙ

НОВОЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

Войнаровский В.М. Промыслы и вспомогательные ремесла населения юга Восточной Европы I – XIII вв. (археологическое отображение и интерпретация). – Львов, 2014. – 438 с.

Ihor VOZNYI

NEW ARCHAEOLOGICAL RESEARCH

Voynarovsky V.M. Fisheries and auxiliary craft of the population of the south of Eastern Europe I - XIII centuries (archaeological display and interpretation). –Lviv, 2014. – 438 s.

Львівський дослідник Віктор Войнаровський написав своєчасну й потрібну книгу з проблеми давніх допоміжних ремесел та промислів, насамперед їхнього археологічного відображення та інтерпретації: ці галузі давнього виробництва нині й справді займають невідповідно мало місця в працях вітчизняних археологів. Для цього автор удосконалив (для деяких виробництв – уперше виробив) методи польового та теоретичного вичленення промислів та допоміжних ремесел. Він вперше створив ряд археологічних ознак ДРП, виробив шкалу рівнів їхньої диференціації та спеціалізації (шкала спеціалізації давніх ремесел: виробнича – професійна – внутрішня (внутрігалузева) спеціалізація – найкраща з нині існуючих), інтерпретував (й реінтерпретував) як об'єкти та комплекси ДРП різного часу десятки досліджених раніше об'єктів, визначених їхніми дослідниками як об'єкти «незрозумілі», узагальнено «господарського» чи «виробничого» призначення.

Серед наявних нині вітчизняних публікацій з археології абсолютно домінує технологічний аспект, тобто, давнє виробництво підміняється реконструкцією технології окремих предметів, археологія стає речезнавством, а не історичною дисципліною. В. Войнаровський оперує насамперед виробничими комплексами, осередками, центрами, виходить на рівень їхнього палеоекономічного аналізу. Це на порядок вивисує цінність висновків у порівнянні з висновками на основі аналізу інструментарію чи власне виробів – речей рухомих, які не обов'язково маркують місця давніх виробництв, а можуть зберігатись в житлах чи деінде (знаходять їх навіть у похованнях).

Вичленені автором ознаки давніх ДРП дозволили археологічно підтвердити нарощення в часи економічного підйому (пізньоримський час,

розвинене середньовіччя) таких промислів та допоміжних ремесел як харчове мисливство, рибальство, вапнярство, вуглярство, дігтярство, добування й переробка руди, гончарної глини. Цікавим є й проведений автором аналіз таких малорозроблених на сьогодні об'єктів добувального промислу як кар'єри (каменоломні) – для забезпечення сировиною давніх чинбарства, каменярства, склоробки, металургії, кам'яного будівництва.

Дігтярські об'єкти I тис. в Україні майже не відомі. Тому досить своєчасним і переконливим є трактування автором як дігтярських таких об'єктів як майстерня-дігтярня з подвійних ям у центрі чинбарського осередку черняхівської культури Гряда I (дослідженого автором) – логічно в силу присутності її на чинбарському комплексі (найбільше дьогтю потребувало саме чинбарство та шкіряні вироби) та дігтярської печі зі споруди III 1956 р. розкопок теж черняхівського поселення Комарів на Дністрі (за М. Смішком, автором розкопок – «піч особливого типу»). Можливо, функціональну належність (за В. Войнаровським, значна кількість їх – вапнярські печі) на кінець (через 40 років після відкриття) набудуть і 44 печей із Звенигорода на Білці поблизу Львова, за авторами розкопок – теж «особливі печі» чи «печі для приготування їжі дружинникам» (44?).

Оригінальною є постановка автором питання про археологічне вичленення ознак та об'єктів давнього поташництва. Автор виділяє стаціонарний та рухомий інвентар цього процесу (теж нерідко виявлений розкопками, але інтерпретований як «незрозумілий») – ями-чани з золою (вилуговування золи, отримання лугу), посуд із золою та вапном, посуд з діркою у дні. Досить переконливими (хоча б для продовження розкопок у цих місцях) є аргументи автора за визначення як «поташень» печей з Коросниці, Василева, Буківни, окремих об'єктів – печей і ям-чанів – в селітроварні з Більського городища. Логікою вражають окремі висновки автора про поташництво, наприклад, у Василеві на Дністрі (за автором розкопок Б. Томенчуком – «ремісничка споруда» 1 – ?): від вилуговування золи (глиняна гірка з приступок, стоків-жолобків і ям, які «зв'язані між собою в одну систему») до її накопичення у відстійнику та прожарювання в печах-горнах, де й виявлено поташ – «світлі шари», «склоподібну білу масу».

Реконструкція давніх технологій дала В. Войнаровському можливість «перевести» в ранг професійного ремесла такі «домашні заняття» (домінуюче в українській археологічній літературі визначення) як ткацтво, обробка шкіри, виготовлення кераміки, водночас до домашніх, сімейних, сезонних занять (в окремі періоди I тис.) віднести такі традиційні «ремесла» як костерізка та ливарство.

Автор логічно обґрунтовує (раніше доказану дослідниками на прикладі базових ремесел давнього суспільства) взаємозалежність рівня спеціалізації промислів і допоміжних ремесел та ступеню розвитку давніх суспільств: (сторичною ситуацією, розвитком сільського господарства, попитом,

РЕЦЕНЗІЇ

існуванням чи відсутністю поруч античних центрів, ринку, грошового обігу, особливо – соціальної організації суспільства).

Робота В. Войнаровського дає відповідь на ряд питань щодо давніх виробництв, ще більше запитань ставить. Але це (підсумовування досягнутого, постановка завдань, розробка методики вичленення та інтерпретації об'єктів давніх ремесел) й є результатом успішного вирішення історичних проблем.

Монографія В. Войнаровського є закінченим оригінальним дослідженням, яке має велике науково-теоретичне значення. Її відзначає новизна матеріалів та актуальність проблематики. Разом із тим книга має і практичне значення. Розглянуті в ній матеріали і досягнуті висновки можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць зі стародавньої історії України, для характеристики перехідного періоду від первіснообщинного ладу до класового суспільства не лише досліджуваного регіону, але й усієї Київської держави, при вивченні курсів археології, історії та етнології України, а також у спеціальних курсах і семінарах на історичних факультетах вузів України. Монографія зацікавить широке коло науковців і всіх, хто цікавиться давнім минулим нашої держави.